

causare seipsam, nam intentionaliter existens causat seipsam ut realiter sit. Neque hoc est diversum ab eo quod communi axiomate dicitur, *illud quod est primum in intentione, esse ultimum in executione*; vel quod etiam Aristoteles dixit, *formam et finem concurrere in idem numero*, quamvis forma et efficiens solum possint concurrere in idem specie. Forma enim, seu effectus formalis ejus, est effectus agentis, et ut sic est etiam effectus finis, qui excitavit agens ad operandum, quod non est aliud ab ipsa forma. Deinde vero addimus, nullum esse finis consecutionem, quæ non sit aliquo modo propter finem ut objectivum, si illum habeat, vel saltem propter finem Cui, qui semper supponitur ad causalitatem finalem, et ut sic non est effectus ejus; atque hoc modo semper effectus finis etiam ultimus distinguitur aliquo modo ab adæquata causa finali. Tandem consecutio finis ultimi vel simpliciter, vel in aliqua serie, non causat se immediate, sed proxime causat in intellectuali agente, de quo nunc loquimur, affectum et intentionem, et alios actus, quibus mediantibus pervenit ejus causalitas usque ad illam actionem, qua finis ipse comparatur, et in qua consistit, et ita semper concurrat aliquid distinctum ab ipso ad hujusmodi causalitatem.

23. Sed tunc occurrit explicanda altera difficultas proposita, nimirum, qualis sit hæc causalitas finis circa actiones vel res externas, manantes a motione voluntatis. Est enim in his specialis dubitandi ratio, nam actus interni eliciti a voluntate habent realem et intrinsecam habitudinem ad ipsum finem ut ad proprium objectum, vel formale simul et materiale, ut in intentione, et aliis actibus, qui proxime versantur circa ipsum finem, vel formale tantum, ut in electione mediorum, et ideo recte intelligitur, ipsum finem per se ac proxime excitare ac movere ad tales actus, et e converso tales actus per se et intrinsece pendere a causalitate talis finis. At vero actus imperati tantum a voluntate (et multo magis effectus eorum) nullo modo excitantur proxime ab ipso fine, neque ipsi dicunt intrinsecam habitudinem ad finem, sed solum per extrinsecam denominationem dicuntur ordinari in finem mediis interioribus actibus, ut deambulatio exterior mere extrinsecus ordinatur ad sanitatem. Ex quo videtur sequi primo, finem non per se, sed per accidens esse causam hujusmodi effectuum, eo modo quo applicans vel excitans efficientem causam dici-

tur esse causa effectus causati ab illa, vel eo modo quo avus est causa nepotis, quia genuit patrem ejus; sic enim finis est causa actionis externæ, solum quia genuit internam. Deinde videtur sequi, ex vi hujus causalitatis finis, nihil rei poni in hujusmodi actionibus et effectibus externis, per se loquendo, sed solum extrinsecam denominationem, quæ non est satis ad causalitatem realem. Sequela patet, quia inde solum habet actus exterior ut ordinetur medio interiori ad talem finem, quod solum est denominatio extrinseca in ipso exteriori. Cujus signum est, nam si contingeret illam exteriorem actionem, vel propter alium finem, vel casu, et sine ullo fine fieri, in se et in sua entitate non mutaretur, nec minueretur, neque actio physica, qua fit, esset alia; ergo signum est non causari per se ab illo fine, sed tantum remote et per accidens. In causis enim efficientibus, licet contingat eundem effectum, qui fit ab una causa, posse causari ab alia, tamen si sit causa per se, necesse est saltem actionem esse diversam, ut in superioribus traditum est; unde si ex mutatione causæ, neque effectus, neque actio mutatur, signum est talem causam, nec per se, nec immediate influere in talem effectum; idem ergo, proportionem servata, erit in præ-

24. Hæc difficultas postulat ut explicemus quid sit causalitas causæ finalis, vel quid ponat in suis effectibus, quod sequenti sectione præstabimus, et in fine ejus difficultati satisfaciemus.

SECTIO IV.

Quid sit, vel in quo consistat ratio causandi seu causalitas causæ finalis.

1. Non inquirimus nunc rationem causandi in actu primo, ut sic dicam, seu id quod in finali causa est proxima ratio, qua potens est ad sic causandum, de hoc enim dicemus sectione sequenti; sed inquirimus causationem ipsam in actu secundo, quid nimirum sit, et ubi seu in quo subjecto vel effectu sit; hoc enim, cum in cæteris causis ad explicandum sit difficile, in hac re vero est difficillimum, quia non apparet quæ res, vel quis modus realis esse possit hæc causalitas; quod si nihil horum est, nec realis causalitas esse poterit.

Prima sententia expenditur.

Quidam ergo ab hac difficultate se facile expediunt, causalitatem hanc nihil aliud

esse, nisi quod actio vel effectus fiat propter finem, seu gratia finis. Aristoteles enim non aliter explicuit hanc finis causalitatem, nisi dicendo *esse id cujus gratia aliquid fit*. Unde Cajet., 2. 2, q. 17, a. 5, optime docet quod, sicut in agente est ratio agendi, quæ est in ipso, et effectus, et causalitas, quæ est quasi media inter rationem agendi et effectum, ita in fine sunt illa tria, ratio finalis, finalisatio, et effectus. Ait vero finalisationem esse quid innominatum, solumque significari per hæc verba, *esse id cujus gratia*, seu *fieri propter aliud*, neque posse causalitatem hanc amplius explicari, neque intelligi quid aliud sit, neque etiam ubi sit. Nam si dicatur esse in voluntate, contra hoc est imprimis, quia hoc nec salvari potest in voluntate Dei, neque in naturalibus agentibus, quæ etiam operantur propter finem. Et deinde inquirendum est in nostra voluntate quid illud sit, nam vel est aliquid antecedens actum elicatum ab ipsa voluntate, et hoc non, juxta veram et sanam doctrinam, quia in voluntate nihil recipitur ante actum ab ipsa elicatum, ut supra satis probatum est agendo de concursu primæ causæ. Omitto habitus supernaturales, qui aliquando infunduntur ante omnem actum, quia illi habent locum potentia, vel complement illam, et ita non veniunt in præsentem considerationem. Item, quia si quid reciperetur in voluntate, deberet habere aliquod principium efficiens extra ipsam, quod nullum est præter ipsam causam finalem; hæc autem ut sic non est activa; alias confunderentur causalitates. Præterquam quod finis sine reali esse haberet efficientiam. Et ideo Aristoteles merito dixit, 1 de Gener., text. 55: *Causa cujus gratia cætera fiunt, activa non est, et sanitas ipsa non est activa nisi per translationem*. Nec vero dici potest, illud principium esse intellectum, vel actum ejus, quia improbabile est intellectum se solo posse aliquid imprimere voluntati, et deinde explicari non potest quid illud sit. Et præterea est id parum consentaneum libertati voluntatis. Aut vero illud, quod in voluntate dicitur esse causalitas finis, est ipsemet actus voluntatis, et hoc non, quia hic est effectus; causatio autem debet esse aliquo modo distincta ab effectu. Accedit præterea, quod in actibus imperatis non poterit explicari quid sit hæc causalitas, quia in hujusmodi actibus nihil immediate influit ipse finis; multoque minus explicari poterit in effectibus Dei, et naturalium agentium.

3. Hæc sententia in eo magnam difficultatem habet, quod rem non declarat, nam per illa verba, *id cujus gratia*, non tam declaratur causalitas finis quam denominatio quædam resultans in ipso fine, ex eo quod aliud ad ipsum ordinetur; quæ denominatio non potest esse causalitas, tum quia non est aliquid rei in effectu, sed aliquid rationis in causa, seu denominatio extrinseca, quod idem est; quod enim Deus sit id cujus gratia res fit, non est aliquid intrinsecum in rebus, neque in Deo ipso, sed est denominatio extrinseca Dei a rebus ipsis desumpta. Tum etiam quia in illis verbis non significatur finis ut principium, sed potius ut terminus, et ideo non significatur emanatio aliqua vel influxus causæ finalis in effectum, quod videtur esse de ratione omnium causalitatis. Et confirmatur primo, quia alias in omni motu respectu sui termini esset propriissima causalitas finis, et in omni actu respectu sui objecti; consequens est falsum; ergo. Sequela patet, quia terminus est id cujus gratia est motus, et objectum, cujus gratia est actus. Minor vero patet, quia alias causalitas finis non magis conveniret objecto voluntatis quam aliarum potentiarum; nec magis esset in rationali motionem quam in naturali. Unde confirmatur secundo, quia alias, quamdiu res est gratia alicujus finis, tamdiu actu causaretur a tali fine, ut potentia visiva, quæ est propter actum videndi, vel propter objectum visibile, semper actu causaretur ab illo fine, quia semper durat illa denominatio, quod hæc potentia est propter suum actum, vel objectum; quæ denominatio manare potest, vel ex actione præterita, vel ex naturali propensione potentia in suum actum vel objectum. Consequens autem est falsum, quia actualis causalitas finis non est sine actuali causalitate agentis, ut statim dicam; per illam ergo denominationem non satis declaratur causalitas finis. Præsertim quia omnes ponunt hanc causalitatem in motionem metaphoricam, quæ non satis declaratur per sola illa verba, nisi res amplius exponatur.

Expenditur secunda sententia.

4. Secundus modus explicandi hanc causalitatem esse potest, illam esse quamdam metaphoricam motionem; quod ita in communi sumptum est ex Aristotele, 1 de Gener., c. 7, et D. Thoma, 1. 2, q. 1, a. 1, et aliis locis quæ statim referantur. Tamen in modo explicandi hanc motionem, est singu-

laris hæc sententia: dicit enim hanc motionem talem esse, ut ex se anteceditur actum a voluntate elicitum, non solum natura, sed etiam tempore, quia hæc motio naturali quadam necessitate resultat ex causa finali sufficienter proposita; actus autem voluntatis in ejus manet libertate. Unde, licet hæc motio respectu ipsius causæ finalis sit veluti actus secundus, tamen respectu voluntatis se habet ut actus primus. Quod explicatur et probatur in hunc modum, nam hoc ipso quod bonitas finis sufficienter est cognita et voluntati proposita, excitat illam, et quantum in se est, trahit eam ad sui amorem; voluntas autem, eo quod libera sit, potest suspendere suum proprium actum; ergo hæc motio finis est distincta ab ipso actu voluntatis, et antecedit illum; ergo in hac motione consistit propria causalitas finis. Antecedens experientia constare videtur, et fundamentum ejus videtur esse positum in sympathia quadam naturali, quæ est intellectum et voluntatem, quatenus in eadem animæ essentia radicantur. Prima vero consequentia per se nota est; secunda autem patet, quia nulla alia ratione videtur intelligi posse hæc causalitas, tum quia quod proxime sequitur post hanc motionem in voluntate, est aliquis actus ejus, qui, ut supra dicebam, non est causalitas, sed effectus causæ finalis; tum etiam quia, seclusa hac motione, in reliquis finis non se habet ut causa, sed potius ut terminus specificans, qui potius participat causalitatem formæ, quam habent omnia objecta, quæ specificant actus quarumcunque potentiarum.

5. Hæc vero sententia imprimis est aliena a mente D. Thomæ, ubicunque ponit causalitatem finis in hac motione metaphorica, nam q. 22 de Verit., a. 2, explicans hanc motionem inquit: *Sicut influere causæ efficientis est agere, ita influere causæ finalis est appeti seu desiderari*; ubi clare sentit non esse in actu influentiam causæ finalis, donec voluntas moveatur appetendo seu desiderando. Idem sentit q. 5 de Potent., a. 1. Et ratione probatur, quia est aperta repugnantia quod sit finis causans in actu secundo, et quod non sit aliquid actu causatum; sed antequam voluntas eliciat actum, nihil est causatum in ipsa; ergo neque causalitas finis potest esse in actu secundo. Major patet, tum quia causare et causari sunt correlativa; tum etiam quia realis causalitas ad aliquid reale terminari debet, et in sese debet esse aliquid reale, alias esset nihil; si ergo in voluntate

nulla res nova, vel operatio aut effectio inest, neque actualis causalitas finis in illa esse potest; neque etiam est in intellectu, ut per se constat; ergo intelligi non potest talis causalitas finis ante omnem actum voluntatis. Et confirmatur primo, quia finis non causatur in actu, nisi agens etiam actu efficiat, nam, ut dixit Aristoteles, 3 Metaph., c. 2. text. 3, *finis. et id cuius gratia, alicujus actionis est finis*; et ideo dixit idem Aristoteles, 4 de Gener., c. 7, cessante actione sistere etiam finalem causam; ergo eodem modo prius tempore quam actio agentis inchoetur, non potest esse in actu secundo causalitas causæ finalis; sed antequam voluntas eliciat actum, nulla causa efficiens mota a fine aliquid actu agit, et e contrario nihil etiam actu fit propter finem; ergo neque ipse finis aliquid actu causat in voluntate. Ultimo confirmatur declarando rem ipsam; nam antequam voluntas moveatur eliciendo proprium actum, solum est objectum bonum seu finis representatum per cognitionem seu iudicium intellectus; in voluntate autem nihil est quod antea non esset; ergo in toto illo tempore nulla est excitatio distincta a iudicio; ipsum autem iudicium non est causalitas, sed sufficiens approximatio finis ut causare possit; ergo non potest intelligi causalitas finis in actu posita ante actum voluntatis. Maxime cum neque illa causalitas versari possit circa ipsam potentiam, cum ipsa nondum aliter se habeat, sed immutata maneat, neque circa actum ipsius voluntatis, cum ille nondum sit.

6. Dicit fortasse aliquis, has rationes concludere, hanc causalitatem finis esse aliquid novum in ipsa voluntate, quod sit proprius actus elicitus seu consensus liber ejus; nihilominus tamen esse posse novum aliquem modum se habendi, vel, ut clarius dicamus, esse aliquem simplicem effectum, per quem sit actualiter et vitaliter propensa in finem, ut illum amet, vel intendat. Sed hoc non est constanter dictum in illa sententia, nam talis affectus, quacunque ratione fingatur in voluntate, non potest esse non elicitus ab illa, alias non potest esse vitalis motio aut affectio, sed erit qualitas aliqua per modum habitus vel actus primi, quæ nulla ratione fingi aut cogitari potest, ut satis probant rationes hactenus factæ. Si autem ille motus est elicitus a voluntate, ille est quidam actus voluntatis; non ergo datur causalitas finis ante actum voluntatis.

7. Quod si dicatur illum actum esse im-

perfectum et per modam velleitatis, ut vocant, secundam autem sententiam, quam examinamus, esse intelligendam de perfecto actu et consensu, contra hoc obstat primo, quod ille actus, qualiscunque sit, est quidam effectus ipsius finis; ergo non est causalitas finis; vel si in illo distingui potest causalitas ab effectu, idem dici poterit de primo actu perfecto et consummato, neque erit necessarium recurrere ad talem actum imperfectum. Obstat secundo, quia causalitas, quam finis exercet circa talem actum, in illo habet suum proprium effectum, et ideo illa non est causalitas propria et necessaria ad alium actum consummatum et perfectum, quam inquiremus, sed solum erit occasio et dispositio quædam ad illum ulteriorem effectum. Tandem obstat, quia vel ille actus simplex est necessarius, aut liber: si est liber, ergo neque semper resultat ex sufficienti propositione finis, ut illa opinio dicebat; neque etiam oportet ut semper antecedit ante effectum consummati actus amoris, vel intentionis finis; non est ergo per se necessarius ad causalitatem finis, neque in illo potest talis causalitatis consistere. Si vero ille actus naturaliter fit, et absque libertate, multo minus esse potest per se requisitus ad causalitatem finis circa actum liberum et perfectum; hujusmodi enim actus vel modus imperfecti insurgunt in nobis ex conjunctione appetitus, vel ex aliqua superiori causa præveniente deliberationem nostram, et ideo solum sunt utiles vel necessarii hi actus, supposita aliqua imperfectione nostra, per modum dispositionis vel excitationis; non vero quia per se sint ad causalitatem finis requisiti. Unde in Angelis, in Christi anima, in B. Virgine, et aliis, fuit perfectus modus operandi ex causalitate finis, absque hujusmodi actibus.

Tertia sententia proponitur et suadetur.

8. Est ergo tertia sententia, quæ constituit etiam hanc finis causalitatem in motione metaphorica. Addit vero, hujusmodi motionem non poni in actu secundo, nisi quando voluntas in actu secundo movetur, et quando sic ponitur in re non esse aliquid distinctum ab ipsomet actu voluntatis. Sed sicut supra dicebamus, unam et eandem actionem, prout fluit ab agente, esse causalitatem ejus, ut vero inest materiæ, esse etiam causalitatem ejus circa formam, ita aiunt unam et eandem actionem voluntatis causari a fine et a voluntate ipsa, et prout est a vo-

luntate, esse causalitatem effectivam, prout vero est a fine esse causalitatem finalem, et priori ratione esse motionem realem ac propriam, quia talis actio manat a potentia ut a proprio principio physico, posteriori autem ratione esse motionem metaphoricam, quia manat ab objecto alliciente, et trahente ad se voluntatem. Hæc sententia sumitur ex D. Thoma, citatis locis, et 1. 2, q. 9, a. 1, ubi ait finem movere metaphorice voluntatem, sentiens in hoc consistere causalitatem ejus, quamvis non ita expresse id declarat. Tamen, ex lib. 1 cont. Gentil., c. 75, rat. 5, id clarius sumi potest; ait enim D. Thomas, *causalitatem finis in hoc consistere, quod propter illum alia desiderantur*. Ex quibus verbis colligo, desiderium ipsum, quo aliquid propter finem desideratur, quatenus est a fine, vocari a D. Thoma causalitatem finis. Rursus quod causalitas finis in hac motione metaphorica consistat, communis est loquendi modus apud auctores, ut patet ex Avicena, lib. 6 sue Metaph., tract. 5, c. 5; Alberto, 5 Metaph., tract. 4, c. 3; et Hervæo, Quodlib. 2, q. 4, et clarius q. 8, § Ad rationes; Sonc., 5 Metaph., q. 2. Sumitur etiam ex Alensi, 1 p., q. 17, membr. 3. Nullus tamen ita clare et expresse prædictam declaravit sententiam, sicut Ocham, in 2, q. 3, a. 2, ubi ait causationem finis esse movere efficiens ad agendum; illud autem movere, non esse aliud nisi ipsum finem amari ab agente, vel aliquid propter ipsum. Unde inferius respondens ad quoddam dubium, ait non esse prius tempore causationem finis, quam motionem agentis, saltem per amorem aut volitionem, qua vult effectum exequendum propter finem, vel finem ipsum propter se.

9. Ratione videtur satis probari hæc sententia impugnationibus aliarum, et a sufficienti partium enumeratione, quia nihil aliud cogitari potest quod sit causalitas finis; neque etiam est aliud necessarium, ut intelligatur voluntas moveri a fine in finem, et ut actus ejus habeat dependentiam a fine ut finis est; ergo, in eo tantum quod hæc sententia affirmat, consistit hæc causalitas. Confirmatur ac declaratur a simili, nam actus potentiæ cognoscitivæ pendet et ab objecto, et a potentia; unde causalitas tam objecti quam potentiæ nihil aliud est quam ipsamet actio, quatenus fluit ab objecto et a potentia, nam ut est ab objecto, dicitur causalitas ejus, ut vero est a potentia, est causalitas illius; sic igitur actio voluntatis simul ac fit, necessario pen-

det a voluntate et a fine; illa ergo eadem actio quatenus est a voluntate est dependentia activa ab illa, quatenus vero est a fine, est dependentia finalis. Est enim quoad hoc diversitas inter finem et objectum potentiae cognoscentis, nam objectum potentiae cognoscitivae concurrat efficienter ad actum ejus, mediante aliqua forma reali, qua illi conjungitur, vel per suamet entitatem, si per illam possit ei uniri; bonum autem voluntati propositum solum finaliter concurrat ad actum ejus, quia solum movet metaphorice attrahendo propositum per cognitionem, etiamsi aliter in re non existat.

Quarta sententia rejicitur.

10. Sunt vero qui dicant hanc causalitatem finis non esse actionem voluntatis, ut dependentem a fine, sed e contrario esse ipsamet finem per intellectum objective propositum, ut influentem in suo genere, seu concurrentem ad actum voluntatis¹. Quod si inquiras quid sit concursus ille, vel quid addat supra ipsum finem, respondent nihil ei intrinsecum addere, sed connotare actualem dependentiam effectus a tali causa. Sed, licet hic modus dicendi in hoc cum praecedenti conveniat, quod in hac causalitate nulam aliam rem intervenire dicit praeter ipsum finem voluntati objectum medio intellectu, et actum vel affectum inde resultantem in voluntate, et denominationes inde insurgentes, quibus et finis dicitur causare actum, et actus pendere a fine, nihilominus tamen in eo displicet, quod ipsum finem dicit esse suam causalitatem, seu concursum suum ad actum, quia concursus nunquam significat causam ipsam, sed aliquid quod proxime profluit a causa in suo genere, quo causet effectum, sive illud distinguatur aliquo modo in re ipsa ab effectu, sive tantum ratione, quatenus concipitur ut Quo, et Quod. De qua re diximus supra, tractando de causalitate causae efficientis; est autem eadem proportionalis ratio de finali. Imo in hac est quodammodo major ratio, quia finis interdum causat non existens actu, sed tantum objective in intellectu.

11. Sed aiunt etiam non esse necessarium ut concursus finalis causae realiter existat, quando ipsa actu causat, sed satis esse si existat objective. Hoc tamen non recte dicitur, quia esse objective tantum est cognosci;

¹ Vide Fonseca, lib. 5 Metaph., q. 13.

at vero ut causa finalis actu causet, non est necesse concursum ejus actu cogitari aut cognosci, sed sufficit cogitare de bonitate talis causae, et e converso, quamvis ille concursus sit in esse objective per formalem ac expressam cogitationem de illo, et de ejus convenientia, id satis non est ut effectus ponatur in voluntate, ut per se constat, quia stante tota illa cogitatione potest voluntas non moveri. Igitur, licet causa finalis secundum suum esse, aut bonitatem suam, sit tantum objective in intellectu, tamen ut actu causet, oportet ut actualis concursus ejus in re ipsa ponatur, quia hic concursus in re non est aliud a dependentia effectus a sua causa; ut autem causa actu causet, oportet ut effectus in re ipsa actu causetur; ergo et quod dependeat realiter a causa; ergo et quod concursus actualis, seu quod idem est, dependentia actualis in re ipsa existat, et non tantum in intellectu, imo hoc posterius est impertinens. Quia vero haec dependentia hujus effectus causae finalis ab illa, solum consistit in intrinseca quadam habitudine ad talem causam, quae habitudo in re ipsa existere potest, et terminari ad causam, ut existentem tantum objective in intellectu, inde est quod possit causa finalis actu causare existens tantum objective, non possit autem causare actu, nisi causalitas ejus existat realiter, per habitudinem ad ipsam causam objective existentem.

Tertia sententia eligitur, et resolvitur questio.

12. Unde ex impugnatione hujus ultimae sententiae magis explicata et confirmata manet tertia, quae sine dubio vera est, et optime satisfacit quoad hunc effectum, quem finis habet intra voluntatem creatam, et quoad causalitatem ejus. Neque contra illam quicquam obstat objectio supra facta, quod actus voluntatis potius est effectus quam causalitas finis. Nam imprimis in ipsomet actu voluntatis possumus distinguere actionem ab actu, et actum dicemus esse effectum, actionem vero quatenus in suo genere est a fine, esse causalitatem ejus, sicut proportionaliter dicendum est de causalitate effectiva. Deinde, etiamsi in illo actu non distinguantur ex natura rei illae duae rationes, sed fingatur esse pura actio, nihilominus non repugnat ut eadem res, quae est effectus causae, in eo genere, in quo est effectus, sit etiam causalitas, quando ille effectus est ipsamet actio, suffi-

citque distinctio rationis, ut distinguantur per modum causalitatis, vel per modum effectus, sicut in causalitate activa manifeste constat.

13. Difficilius videri alicui potest, quod eadem omnino res, seu realis modus sine ulla distinctione in re sit causalitas finis, et efficientis, cum tamen istae causae diversarum rationum sint. Sed si considerentur superius dicta de causalitatibus aliarum causarum, cessabit admiratio. Nam etiam eadem unio diversis respectibus est causalitas materiae et formae, licet illae causae diversarum rationum sint; imo eadem mutatio ut est actio, est causalitas agentis, ut vero est passio, est causalitas materiae, quamvis actio et passio re non distinguantur; et similiter eadem actio diversis respectibus est causalitas primae causae et secundae. Et ratio est, quia una et eadem actio per seipsam potest immediate causari a multis causis, ab unaquaque in suo genere; atque ita mediante illa, causatur effectus ab eisdem causis, ideoque per comparisonem ad unamquamque eam est causalitas cujuscunque, et e contrario est propria dependentia talis effectus a tali causa.

14. Altera difficultas explicanda manet, quia, licet haec ratio explicandi causalitatem finalem satisfaciat quoad actus elicitos a voluntate creata, non tamen satisfacit quoad actiones imperatas, et effectus exteriores seu transeuntes (ut interim omittamus voluntatem divinam, et actiones naturalium agentium, de quibus infra dicturi sumus); videtur ergo, superiorem sententiam et doctrinam non posse applicari ad praedictas actiones et effectus, quia causa finalis non movet metaphorice potentias subjectas voluntati, sed solum ipsam voluntatem, quae postea non finaliter, sed effective movet aut applicat inferiores potentias ad actiones earum; ergo finis ut sic nullam propriam causalitatem habet in has actiones, vel illa non consistit in tali motione metaphorica.

15. In hac re imprimis statuendum est, effectus exteriores, qui per has actiones producantur, in tantum esse posse effectus causae finalis, in quantum actiones, per quas fiunt, causantur aliquo modo in suo genere a causa finali, et ab ea pendent; quia, ut supra cum Aristotele dicebamus, causa finalis non causat actu, nisi quando agit actu aliquid propter finem. Unde, sicut effectus factus ab agente, si ab eo non pendet in

conservari, sed tantum in fieri, cessante actione jam non causatur, sed causatus est, ita idem effectus prout est causatus a fine, propter quem factus est, cessante omnino actione agentis propter finem, jam non causatur a fine, sed causatus est, et manet ordinatus in finem, vel per intrinsecam habitudinem seu propensionem, vel per extrinsecam denominationem seu relationem ab actione praeterita.

16. Relinquitur ergo tota difficultas circa actiones imperatas, nam, eo modo quo illae causatae fuerint a fine, erunt causalitates ejusdem finis respectu effectuum seu terminorum, nam per illas pendeunt hujusmodi effectus a causa finali, et solum ratione illarum dicentur fieri propter talem finem. De ipsis ergo actionibus imperatis dici potest, quamvis physice et secundum entitatem actio externa sit distincta ab interiori actu voluntatis, tamen in ratione actionis, et in ordine ad causalitatem finis habere rationem unius, et ab eadem causalitate seu metaphorica motione oriri, quia finem, verbi gratia, metaphorice movere ad volendum scribere, et ad scriptionem ipsam, non sunt duo, sed unum et idem, quia illa duo ita sunt connexa, ut separari non possint; loquor enim de volitione, quae est per modum usus, et proxime imperat actionem externam scribendi. Unde ulterius dici potest, causalitatem finalem, quam diximus esse in actu interiori, et cum ipsa actione elicitam identificari, esse simul causalitatem ipsius actus interioris et exterioris, qui cum illo necessario conjungitur, quamvis diverso modo, nam respectu interioris se habet proxime et intrinsece, respectu vero exterioris, magis extrinsece et remote. Neque propter hanc rationem dicitur finis causa per accidens externae actionis, cum omnino necessario ac per se sequatur ex causalitate ejus, et ipse ita moveat voluntatem, ut simul et per modum unius moveat ad executionem actionis imperandae a voluntate. Neque etiam obstat quod hujusmodi causalitas nihil addat actioni exteriori, nisi denominationem extrinsecam, quia talis actio non dicitur effectus finis solum quia illa denominatio extrinseca est a fine, sed quia ipsamet actio, prout hic et nunc fit, revera procedit ex motione finis in suo genere, etiamsi possit illa actio exterior, physice et entitative sumpta, fieri absque illa motione metaphorica, et propria causalitate finis, quia solum mediante actione interna a tali causa

procedit. Eo vel maxime quod hæc causalitas quodammodo est moralis, et quasi artificiosa et intellectualis, et ideo non est in omnibus æquiparanda cum causalitate efficientis, quæ est magis physica et realis. Atque ita simul responsum est difficultati tactæ in fine sectionis præcedentis, et in hunc locum remissa.

17. Ultimo addi potest, ipsam actionem imperatam, eo modo quo hic et nunc a tali agente progreditur, esse et effectum causæ finalis per modum actionis, et causalitatem ejus respectu rei factæ propter illum finem per eandem actionem, nam illa mediante pendet ille effectus a tali fine, et nihil aliud est esse causalitatem, quam esse quasi viam qua pendet effectus a causa in tali genere causæ. In hac autem dependentia non est considerandus effectus quasi materialiter, ut est talis res; sic enim non semper requirit illam dependentiam per talem causalitatem, ut per se necessariam ad suum esse, sed considerandus est formaliter, quatenus est effectus hic et nunc tali modo factus, quomodo necessario includit ordinem ad talem actionem, et ad modum agendi talis causæ. Atque ita hæc responsio fere coincidit cum præcedente, et utramque melius explicabimus inferius, declarando causalitatem finalem in effectibus Dei.

SECTIO V.

Quænam sit in fine proxima ratio finaliter causandi.

1. Sensus præsentis quæstionis ex superiori constat; non enim inquirimus rationem causandi, quatenus dicit causationem in actu secundo, sed quatenus dicit actum primum quasi formalem, constituentem causam finalem proxime aptam, et sufficientem ad causandum. Sicut enim in causa efficiente distinguimus rem, quæ causat, a proxima ratione causandi, ita in finali videtur necessarium, quia eadem omnino res potest esse, et principium efficiens, et causa finalis, et formalis; oportet ergo ut sub diversis rationibus hæc munera exerceat; ergo illa ratio, sub qua exercet munus causæ finalis, erit, quæ proxime constituit finalem causam quasi in actu primo.

Resolutio quæstionis.

2. De hac igitur re communis consensus Doctorum omnium esse videtur, bonitatem esse proximam rationem, sub qua finis mo-

vet; atque ita illam esse, quæ constituit finalem causam, dans illi (ut ita dicam) virtutem ad causandum. Ita sentit D. Thomas, 1. 2, q. 1, a. 1, et latius 3 cont. Gent., c. 2 et 3, ubi ostendit, idem esse operari propter finem, quod operari propter bonum, et 1 p., q. 5, art. 4, probat bonum habere rationem finis; et ibidem, solutione ad secundum, de hac causalitate declarat illud Dionysii, cap. 4 de Divin. nom., *Bonum est diffusivum sui*, nimiram, finaliter attrahendo et alliciendo voluntatem. Eandem doctrinam habet Alex. Alens., 1 part., q. 17, memb. 3, et q. 34, memb. 4; sumptaque est ex Aristotele, 2 Phys., cap. 3, tex. 31, ubi dicit finem et bonum esse idem, quod etiam repetit 5 Metaph., c. 2, et lib. 1 Ethic., c. 7, ait, *id esse unicuique bonum, cuius gratia cætera operatur*; idem lib. 1 Ethic. ad Eudemum, sub finem. Ratio autem est, quia causalitas finis consistit in motione metaphorica voluntatis, qua illam ad se allicit; nihil autem ad se allicit voluntatem, nisi quatenus bonum est; ergo bonitas est ratio movendi voluntatem; ergo etiam est ratio, seu principium causandi finaliter. Minorem suppono ut certam, ex communi consensu Theologorum et philosophorum, dicentium voluntatem non posse ferri in aliquid, nisi sub ratione boni, juxta illud: *Bonum est quod omnia appetunt.*

Malum ut malum possitne causa esse finalis.

3. Sed occurrit statim controversia cum Ocham et aliis Nominalibus, dicentibus posse voluntatem ferri in malum sub ratione mali. Ita Ocham, in 3, q. 13, dub. 3. Inclinat etiam Scotus, in 1, d. 1, q. 4, circa finem, et in 2, d. 43, q. 2. Ex quorum assertione plane sequitur, malum ut malum posse etiam metaphorice movere voluntatem, et consequenter habere causalitatem finis, nam si malum potest propter se amari, etiam poterunt alia amari propter ipsum, si ad illud obtinendum necessaria et utilia sint. Atque ita fiet ut non sit bonitas adæquata ratio et virtus finis ad causandum finaliter, sed erit entitas, vel aliquid hujusmodi, ut Ocham significat.

4. Verumtamen hæc sententia antiquata est, et ab scholis merito rejecta, utpote repugnans cum Aristotelis, Dionysii, Augustini, D. Thom. et omnium recte sentientium consensu, ut patet ex Aristot., lib. 1 Ethic., c. 1; Dionys., c. 4 de Divin. nom.; August., 2 Confess., c. 6 et 8; S. Thoma, 1. 2, q. 8, a. 1, et reliquis Theologis, in 2, d. 43; Henric., Quodlib. 4, q. 47. Vide etiam Greg. Nyss., lib. de

Opificio hominis, c. 20; et Damas., lib. 2 de Fide, cap. 22. Horum enim omnium axioma commune est, *Neminem ad malum intendentem operari*. Estque id experientia evidentissimum. Et ratio est, quia esset inordinatissime instituta voluntatis facultas, si in malum qua malum est, ferri posset. Quid enim magis inordinatum esse potest, quam velle malum, quia malum est? Voluntas autem nihil potest appetitu elicitu velle, nisi quod sit consentaneum alicui naturali inclinationi ipsius voluntatis, quia ex tali inclinatione nascitur omnis appetitu elicitu, saltem naturalis, quia omnis appetitu hujusmodi refertur ad objectum adæquatum, et proportionatum voluntati, vel aliquam partem ejus; naturalis autem inclinatio voluntatis est ad totum illud objectum; si ergo voluntas posset moveri per proprium actum in malum ut malum, naturalis etiam inclinatio ejus esset ad malum ut malum; esset ergo ipsa naturalis inclinatio inordinata. Hoc autem omnino repugnat, tum quia ob optimo auctore sapientissime instituta, tum etiam quia esset sibiipsi repugnans. Nam voluntatis finis seu institutio est, ut per eam homo quærat convenientia sibi, et fugiat inconvenientia; si ergo accepisset inclinationem ad tendendum in inconveniens, quatenus inconveniens est, formaliter et directe sibiipsi, et suo fini repugnaret, et ideo recte dixit Damasc., lib. 2, c. 22: *Voluntas fertur ad agendum in illis rebus quæ naturæ consentaneæ sunt*. Ut Senec., lib. 4 de Benefic., cap. 17, dixit: *Nec quisquam tantum a naturali lege descendit, et hominem exiit, ut animi causa malus sit*.

5. Et confirmatur, nam impossibile est ut intellectus assensum præbeat falso quatenus falsum est; ergo et quod voluntas prosequatur malum quatenus malum est. Patet consequentia, quia, sicut comparatur intellectus ad verum, ita voluntas ad bonum; tantaque est ex terminis ipsis repugnantia inter prosecutionem et malum, quanta est inter assensum et falsum. Tum etiam si intellectus non potest judicare assentiendo falso, ergo non potest judicare malum ut malum habere unde ametur, nam id est evidenter et ex ipsis terminis falsum, et repugnans omni intellectui. Cujus signum apertum est (ut obiter solvamus omnia argumenta quæ contra fieri solent), quia nunquam judicamus esse amandum, vel prosequendum aliquid, quod alias malum esse cognoscimus, nisi quia judicamus commodum vel ad delectationem, vel ad vin-

dictam sumendam, vel ad aliam similem utilitatem. Ergo nec voluntas potest ferri in malum, ut tale est, seu quod tantum cognoscitur esse malum. Patet consequentia, quia, ut inferius dicetur, voluntas non potest moveri nisi medio judicio rationis, quo sufficienter proponatur aliquid, vel appetendum, vel appetibile.

6. Atque hinc tandem sumitur ratio, quæ ad rem, de qua agimus, spectat, quia in malo ut sic quatenus malum est, nihil est quod possit apprehendi aut existimari ut sufficiens ratio ob quam voluntas moveatur. Nam vel in malo consideratur malitia, vel entitas, quæ malitiæ subest. Malitia per se ac formaliter sumpta nihil habet quo voluntatem alliciat vel attrahat, quia ipsa nihil est, ut in superioribus diximus. Entitas autem, quæ malitiæ subesse potest, aliquid bonitatis habet; unde si appetitum movet, id est ratione bonitatis. Et confirmatur, nam in electione mediorum, impossibile est voluntatem eligere aliquid ut medium ad finem, eo quod sit disconveniens, vel impediatur ad consecutionem finis, quod esset eligere malum oppositum bono utili, sub ratione mali; ergo in intentione vel amore finis impossibile est quod feratur in aliquid ut in finem, eo quod per se sit disconveniens, quod est velle sub ratione mali oppositi bono propter se appetibili. Antecedens videtur per se notum ex terminis; qui enim intelligi potest, ut aliquis ex intentione finis eligat quod repugnat fini, quatenus tale est? nam esset hæc contradictio in ipsa voluntate. Quin potius docent omnes, qui recte sentiunt, quando unicum est medium utile ad finem, fieri non posse quin voluntas illud eligat, si vere et efficaciter intendit finem; multo ergo impossibilius est ut eligat medium inutile, qua tale est. Prima vero consequentia probatur, quia tantum repugnat malum, ut in se malum est, intentioni, sicut inutile, ut inutile, electioni; nam sicut electio inutilis, ut inutilis, repugnat intentioni finis, ita intentio mali, ut per se mali, repugnat naturali et adæquate propensione voluntatis.

Indifferens ut sic possitne causa esse finis.

7. Dices, hæc argumenta satis probare et malum ut malum non posse finaliter causare, et bonum ut bonum posse, non tamen probare solum bonum posse habere hujusmodi causalitatem, aut bonitatem esse adæquatam rationem finalisandi. Quia inter bonum et malum potest dari indifferens, vel reipsa;